

รัฐกับพระพุทธศาสนาผ่านมุมมองพระสงฆ์ไทยและสังคมไทย
Internal Perspective of the Thai Monks and Society on the Relationship
between the State and Buddhism

พระวีรวัฒน์ พรหมเมือง¹

Phraweerawat Phrommueang

Corresponding Author E-mail: weerawat152526@gmail.com

บทคัดย่อ

รัฐกับพระพุทธศาสนาผ่านมุมมองพระสงฆ์กับสังคมในสังคมไทย คือ การอธิบายความสัมพันธ์ของรัฐไทยกับพระพุทธศาสนา โดยผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับรัฐไทย โดยสังคมไทย มีสถาบันหลัก อยู่ 3 อันได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ในบทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ กับ รัฐ โดยที่ รัฐ กับ สงฆ์ ทั้งสองเสาหลักในสังคมไทย อันได้แก่ รัฐเป็นตัวแทนของชาติ สงฆ์ เป็นตัวแทน ศาสนา โดย พระสงฆ์กับรัฐไทย เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันนับตั้งแต่อดีต โดยรัฐจะคอยป้องกันศาสนาและพระสงฆ์ส่วนพระสงฆ์จะคอยช่วยอบรมสั่งสอนพลเมืองของรัฐให้เป็นผู้มีจิตใจดี รู้จักหน้าที่ของพลเมืองรัฐ โดยผ่านวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อสังคมและรัฐไทยผ่านทางประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การเกิด จนถึง การตาย เราสามารถแยกบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมและรัฐไทยได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ลักษณะของผู้นำทางจิตวิญญาณ 2) ลักษณะผู้นำทางสังคม 3) ลักษณะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยลักษณะทั้งสามประการยังอยู่ในความเป็นพระสงฆ์ในประเทศไทย พระสงฆ์จึงเป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางสังคมและเจ้าหน้าที่ของรัฐในเวลาเดียวกัน

คำสำคัญ: รัฐ, พุทธศาสนา, พระสงฆ์, สังคมไทย

Abstract

State and Buddhism seen in the angle of monks and society in Thai society is the explaining of relationship between Thai state and Buddhism through the bonds of monks and Thai state which Thai society consists of three major constitutions; State, Religion, and King. The objective of this article is to indicate the bonds of monks and state. Both of them are key constitutions of Thai society, state is representative of a nation, monks a religion. Monks and Thai state have been bonding for long, Thai state always protect Buddhist and its monks while monks keep teaching the citizen to have moralities and remind what their duties are, this continues as a life style of Thai society.

Monks, therefore, have a big role and influence to society and Thai state via tradition and festival such as birthday ceremony and funeral. Monks' role to society and Thai state can be separated in characteristics; 1) to be a spiritual leader; 2) to be a social mentor; 3) to be a government official. The three characteristics still exist in monkhood in Thailand; hence monk is a spiritual leader, a social mentor, a government official in the same time.

Keywords: State, Buddhism, Monks, Thai society

¹ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

บทนำ

พระสงฆ์เป็นบุคคลที่อยู่ร่วมกับสังคมไทยมาอย่างช้านาน และพระสงฆ์กับรัฐไทยก็มีความสัมพันธ์มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพระสงฆ์เป็นจิตวิญญาณกับรัฐส่วนรัฐมีหน้าที่คุ้มครองพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์ สามารถอธิบายดังนี้

รัฐกับสงฆ์ในอดีต รัฐไทยในสมัยอดีต ยังใช้ระบบศักดินาควบคุมสังคม โดยผ่านกลไกโครงสร้างสังคม คือ กษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ไพร่และทาส และกำลังพลของรัฐส่วนใหญ่เป็นกำลังพลที่อยู่ในระบบไพร่ นั้นหมายถึง กำลังพลในระบบไพร่เป็นทั้งแรงงานในยามบ้านเมืองสงบศึก และเป็นทั้งนักรบในยามสงคราม ในลักษณะสังคมดังกล่าวทำให้ช่องว่างหรือความห่างทางสังคมสูง จึงทำให้พระสงฆ์และพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นจุดเชื่อมโยงทางสังคม โดยเฉพาะพระสงฆ์กลายมาเป็นที่เคารพนับถือของคนทุกชนชั้นในสังคม พระสงฆ์จึงกลายเป็นกลไกควบคุมทางสังคมในทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นรัฐจึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ทั้งการส่งเสริมและการป้องปราม

การส่งเสริม คือ รัฐยังให้ความสำคัญเคารพนับถือพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณและสั่งสอนการทำ ความดี ในบางกรณี รัฐยังใช้ศาสนาในการสร้างรัฐ เช่น สนับสนุนให้พระสงฆ์สอนให้ตรงแนวทางที่รัฐ ต้องการ

การป้องปราม คือ ควบคุมพระสงฆ์ให้มีแนวคำสอนที่เป็นปรปักษ์แก่รัฐด้วยการให้วัดความรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น การที่จะพลเมืองของรัฐจะบวชเป็นสงฆ์ได้จะต้องมีความรู้ทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ นกธรรม และเปรียญธรรม ในที่นี้เป็นการป้องกันไม่ให้อำนาจของรัฐหนึ่ทหารด้วยการบวชเป็นพระ

รัฐกับสงฆ์ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของรัฐกับพระสงฆ์ ยังมีสองแบบเหมือนยุคอดีต คือมีการส่งเสริมและการป้องปราม แต่มีลักษณะที่แตกต่างจากในอดีต ดังนี้อธิบายดังนี้

การส่งเสริม คือ รัฐยังเป็นไทยยังสนับสนุนกิจการของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์เหมือนในอดีต แต่มีการจัดการที่ผ่านจากงบประมาณและองค์กรต่าง ๆ เช่น มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธ

ส่วนการป้องปราม คือ การออกกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อควบคุมและการป้องปรามให้พระสงฆ์กระทำความผิดรวมการห้ามยุ่งกับการเมือง เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ยังเป็นผู้มีความผูกพันทั้งรัฐ และสังคม ดังนั้นปัจจุบันเราจึงเห็นพระสงฆ์มีบทบาทที่แสดงออกแสดงออกวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อสังคม เช่น เมื่อการเกิดคนในชุมชนจะนำบุตรหลานมาผูกข้อมือเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บุตรหลาน หรือการแต่งงาน จะนิมนต์พระมาสวดเจริญพุทธมนต์เพื่อความมงคลแก่คู่สมรส หรือแม้กระทั่งการตายก็นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธี สวดมาตिका เพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิ ที่ดี นอกจากทางประเพณีและทางวัฒนธรรมแล้วยังมีบริบทอื่นที่พระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคม เช่น การร่วมพัฒนาสังคม การให้การศึกษาแก่สังคม การสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคม ซึ่งบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่มีอยู่ในคำสอนและวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์รวมถึงการพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระสงฆ์

ความหมายของสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้ให้ความหมายของ “คณะสงฆ์ คือ พระสงฆ์ที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, น. 1,113) ได้ให้ความหมายของสงฆ์ดังนี้ คือ “น. ภิกษุ เช่น ของสงฆ์ พิธีสงฆ์ บางทีก็ใช้ควบกับคำ พระ หรือภิกษุ เป็น พระสงฆ์ หรือ ภิกษุสงฆ์ เช่น นิมนต์ พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ มีภิกษุสงฆ์มารับบิณฑบาตมาก ลักษณะนามว่า รูปหรือ องค์ เช่น ภิกษุสงฆ์ 2 รูป พระสงฆ์ 4 องค์”

พระสงฆ์ด้วยพระวินัย เพราะได้รับการอุปสมบทตามพระบรมพุทธานุญาต จากพระเถระตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เรียกว่าสงฆ์ เนื่องจากคำว่าสงฆ์แปลว่าหมู่ จึงเรียกหมู่พระภิกษุว่าภิกษุสงฆ์และหมู่พระภิกษุณีว่าภิกษุณีสงฆ์ และ พระภิกษุสงฆ์จัดเป็นพระสงฆ์โดยสมมุติจึงเรียกว่าสมมุติสงฆ์จัดเป็น 4 วรรค ตามพระบรมพุทธานุญาต ให้ทำสังฆกิจตามพระวินัย คือ จตุวรรค 4 รูป ปัญจวรรค 5 รูป ทสวรรค 10 รูป วิสตีวรรค 20 รูป แต่ถ้าพระภิกษุ 2-3 รูป เรียกว่า คณะ (เนื่องจากแบ่งพวกกันฝ่ายละ 2 รูปมิได้) ถ้าพระภิกษุรูปเดียว

จากคำนิยามดังกล่าวสามารถให้ความหมายของพระสงฆ์ คือ ผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในวินัย ใช้จำนวนสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป

2. บทบาทพระสงฆ์กับสังคมและรัฐ

พระสงฆ์กับสังคมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันนับตั้งแต่อดีต กล่าวได้สังคมไทยมีความผูกพันกับพระสงฆ์ตั้งแต่เกิดจนตาย ในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อสังคมไทยผ่านทางประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การเกิด จนถึงการตาย แต่เราสามารถแยกบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมได้ดังนี้คือ บทบาทที่มีต่อสังคมผ่านประเพณีและวัฒนธรรมและบทบาทตามหน้าที่ตามกฎหมาย ดังนั้นเราจึงจะขอแยกบทบาทของพระสงฆ์ดังนี้

2.1 บทบาทในการเป็นผู้นำทางสังคม ในที่นี้คือการที่พระสงฆ์ได้รับความเคารพในสังคมจึงเป็นที่ยอมรับทางสังคม และกลายเป็นผู้นำทางการพัฒนาสังคม โดยที่การเป็นผู้นำในที่มาจาก การได้รับการยอมรับทางสังคมและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายสอดคล้องกับบทบาทของพระสงฆ์ดังนี้

พินิจ ลาภานานนท์ (2529) ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้ 1) บทบาทผู้ส่งเสริมพัฒนา คือบทบาทที่พระภิกษุสงฆ์พัฒนาดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่ท่านเป็นผู้จัดหาทรัพยากรและบริหารโครงการต่าง ๆ ด้วยตัวท่านเอง 2) บทบาทผู้นำการพัฒนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านเข้าทำกิจกรรม โดยจะเป็นผู้คิดโครงการ และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมโครงการ 3) บทบาทผู้ประสานงาน โดยกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ มักจะเป็นการดำเนินการโดยให้มีส่วนร่วมและชักนำความร่วมมือและความสนับสนุนจากหลายฝ่าย 4) บทบาทที่เป็นที่เลื่อมใสสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน ลักษณะเป็นการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมพัฒนาตนเอง พระสงฆ์มีบทบาทในการที่เลื่อมใสให้คำแนะนำปรึกษาและประสานงาน

รัชนิกร เศรษฐโชติ (2528, น. 246-247) กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบทไทยพอสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ 1) พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนอบรมศีลธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ 2) พระภิกษุอาวุโสหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอมและบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้ป่วย 3) พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนส่วนมากเชื่อฟังพระ 4) พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กดื้อที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตนเองรวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า 5) พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม 6) พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำ

หน้าที่ช่วยงานแนะนำและสนับสนุนงานชาวบ้าน 7) พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญานเป็นที่พึ่งทางใจ 8) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูตและพระธรรมจาริกซึ่งเผยแพร่วัฒนธรรมแก่ชาวเขา

กิริติ ศรีวิเชียร (2527) ได้กล่าวบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น ไว้ 4 ด้าน

1) ศาสนวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาและรักษาดูแลบริเวณวัดได้สะอาดร่มรื่น การรักษาความสะอาดและจัดแยกบริเวณที่ตั้งเสนาสนะออกเป็นสัดส่วน การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินของวัด การส่งเสริมสวัสดิภาพและสวัสดิการของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงคนในวัด

2) ศาสนบุคคล ได้แก่การปกครองดูแลภิกษุ สามเณรและผู้อยู่ในวัดให้อยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย การให้การศึกษาระเบียบธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลีแก่ภิกษุสามเณร การให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่แม่ชี และฆราวาส เป็นต้น

3) ศาสนธรรม ได้แก่ การเก็บรวบรวมตำราและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่วัฒนธรรม การให้การศึกษพระพุทธศาสนาแก่ชาวบ้านและลูกหลาน

4) สาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ด้านศาสนพิธีแก่ชาวบ้านรอบวัด การจัดสถานดูแลเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งเป็นลูกหลานชาวบ้าน การสงเคราะห์ด้านการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทำที่จะอยู่ในวิสัยที่พระสงฆ์จะทำได้โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

จากการอธิบายของนักวิชาการที่กล่าวมาแสดงให้เห็นพระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางสังคม โดยผ่านการยอมรับทางสังคมและการยอมรับนั้นเกิดจากการทำงานเพื่อสังคม อันได้แก่การเป็นผู้ให้ แก่สังคม เช่นการให้ความดูแลบุคคลผู้ยากไร้ การแบบอย่างของการเสียสละ ลักษณะดังกล่าวจึงทำพระสงฆ์ให้เป็นที่รวมใจของประชาชนและกลายเป็นผู้นำในสร้างความดีผ่านการช่วยเหลือสังคม

2.2 บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการเป็นผู้นำจิตวิญญาน พระไตรปิฎก (2514, น. 46-47) ได้กล่าวถึง การช่วยเหลือและเกื้อกูลสังคมไว้ดังนี้ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย” จากเนื้อความในพระไตรปิฎก ดังกล่าวนี้ซึ่งสัมพันธ์กับมิติทางสังคมทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในสังคม มีลักษณะของผู้นำทางจิตวิญญาน ลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคม ดังนี้

1) การเป็นผู้นำทางจิตใจด้านการพัฒนาคุณธรรมของสังคม ลักษณะนี้จะพบในบทบาทของการเป็นพระที่นำคำสอนของพระพุทธศาสนาอบรมสั่งสอนให้คนในสังคมได้ปฏิบัติ หรือให้คนในสังคมได้มีหลักการทางคุณธรรมในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ลักษณะดังกล่าวถือเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจ เสริมสร้างศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชนและเตือนสติสังคม และเป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนานิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง

2) การเป็นผู้นำทางประเพณีและวัฒนธรรม เป็นที่นำสังเกตของลักษณะของการเป็นผู้นำในด้านนี้ ขึ้นอยู่กับสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เช่น สังคมทางภาคเหนือ หรือสังคมทางภาคอีสาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่ขึ้นอยู่กับความนิยมหรือค่านิยมของสังคมแต่ละท้องถิ่น

3) เป็นผู้นำในการสร้างความดี และการสะสมบุญ กล่าวคือ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สอนเรื่องการสร้างกรรมดี และพระสงฆ์เป็นเสมือนตัวแทนของความดี

2.3 ลักษณะของการเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐ

ในฐานะเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐ นั้นพระสงฆ์ได้รับการยอมรับจากรัฐ โดยพระสงฆ์มีบทบาทเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตราที่ 31 ซึ่งรัฐมอบอำนาจให้เจ้าอาวาส คือพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส จึงทำให้พระสงฆ์มีฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตราที่ 31 (หน้า 8) แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้อธิบายบทบาทของพระสงฆ์ดังนี้

วัดมีสองอย่าง

- 1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- 2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

จากเนื้อความตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังกล่าวจึงทำให้ของเจ้าอาวาสเป็นนิติบุคคลตามฐานะของวัด และวัดเป็นหน่วยย่อยของการปกครองสงฆ์ตามมาตราที่ 21 โดยมาตรา ที่ 21 ถึง มาตรา 39 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีเนื้อหาที่กล่าวถึงการปกครองของสงฆ์ สถานะของวัดและอำนาจหน้าที่ของพระสงฆ์ดังนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตราที่ 21 (หน้า 6) พ.ศ. 2505

- 1) ภาค
- 2) จังหวัด
- 3) อำเภอ
- 4) ตำบล

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตราที่ 22 (หน้า 6) พ.ศ. 2505

- 1) เจ้าคณะภาค
- 2) เจ้าคณะจังหวัด
- 3) เจ้าคณะอำเภอ
- 4) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และ รองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้

มาตรา 23 การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระภิกษุอื่น เกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตราที่ 23 (หน้า 7) พ.ศ. 2505

หมวด 4 นิคกรรมและการสละสมณเพศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (หน้า 7) พ.ศ. 2505

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิคกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและนิคกรรม ที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา 25 ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม และให้ถือว่า เป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคมให้มหาเถรสมาคม หรือ พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วง ละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้ง การกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใด ๆ นั้นด้วย

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรม ถ้าให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 27 เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้ได้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น
- 2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन
- 3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
- 4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

* มาตรา 27 แก้ไขเพิ่มพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใด วัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงาน เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้ พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด นั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- 4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- 1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- 2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- 3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วย พระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

จากการกำหนดอำนาจหน้าที่ของพระสงฆ์ตามมาตราที่ 31 ว่าด้วยเรื่องวัดเป็นนิติบุคคลและเจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัด และมาตราที่ 37 และมาตราที่ 38 กำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้อย่างชัดเจนจึงทำให้พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสมีลักษณะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ กระทำตามหน้าที่ที่ได้รับจากรัฐในฐานะตัวแทนของนิติบุคคล (วัดตามมาตราที่31) ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

อภิปรายบทบาทพระสงฆ์จากแนวคิดทางสังคม

พระสงฆ์กับสังคมไทยมีความผูกพันกับสังคมไทยอย่างซึ้ง ซึ่งความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยมีมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (อ้างถึงใน พระครูกิตติวรานุวัตร, พระฉัตรชัย อธิปัญญา และ พระอุดมสิทธินายก, 2561, น. 471) ได้กล่าวถึงพระสงฆ์กับสังคมไทย ไว้ดังนี้

1. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำในสังคม กล่าวคือ พระสงฆ์มีสถานะที่สังคมให้ความเคารพ ดังนั้นจึงเป็นผู้นำทางสังคมแม้ว่าในสังคมจะมีผู้ปกครองอยู่แล้ว แต่ความเคารพต่อพระสงฆ์บางครั้งอาจมีมากกว่าผู้ปกครอง

2. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนให้กับสังคม ในอดีตวัดเป็นโรงเรียนให้กับสังคมมีพระสงฆ์เป็นครู พระสงฆ์จึงเป็นผู้สอนโดยมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระมหาสุริยา ิตเมธี (วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, (2561) หน้า 61 ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อสังคมไทยไว้ดังนี้

1. บทบาทในการห้ามปราม หรือสอนให้เว้นจากการทำชั่ว
2. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี งดเว้นอบายมุข ทั้ง 6
3. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีด้วยน้ำใจอันดีงามโดยยึดถือหลักสังคหวัตถุ 4
4. สอนให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้ มิตรเทียมให้คบบัณฑิตเพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีพ
5. ชี้แจงอธิบายสิ่งที่เคยฟังมาแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งในสิ่งที่สดับเล่ามาแล้ว
6. บอกทางสรรคให้ คือ การแนะนำวิธีครองตน หรือ การครองชีวิตให้มีความสุข

จากทั้งสองนักวิชาการที่กล่าวมา จึงสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อสังคมไทยไว้ดังนี้ ความสัมพันธ์ในฐานะผู้นำทางสังคมและผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทพระสงฆ์ในประเด็นการเป็นผู้นำทางสังคมและผู้นำทางจิตวิญญาณ

อภิปรายบทบาทพระสงฆ์จากมุมมองพระสงฆ์

จากบทบาทของพระสงฆ์ที่กล่าวมา ทำให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานได้รับภาระที่มากเกินไป เนื่องจากบทบาทของพระสงฆ์ค่อนข้างมากประกอบกับไม่มีงบประมาณในการดำเนินงานอย่างเพียงพอจึงทำให้พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสหลายรูปไม่มีความพร้อมพอจึงทำให้เกิดความบกพร่องในการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ของ มงคลชัย สมศรี (2560) ดังนี้ “ปัญหาของการทำงานทั้ง 3 พบว่าปัญหาเรื่องงบประมาณเป็นปัญหาสำคัญ วิธีการแก้ปัญหาของพระสงฆ์ คือ การระดมทุนจากประชาชน และจัดขอสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง”

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าบทบาทพระสงฆ์มีมากเกินไปประกอบกับการสนับสนุนจากงบประมาณมีน้อยจึงทำให้งานของพระสงฆ์ไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

สรุป

พระสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบันมีลักษณะ 3 ประการ คือ ลักษณะเป็นผู้นำวิญญาณ ผู้นำทางสังคม และบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐ ลักษณะของผู้นำวิญญาณและผู้นำทางสังคมเป็นลักษณะเดิมที่ยังคงอยู่ของพระสงฆ์ในสังคมเหมือนในอดีตซึ่งเป็นผลมาจากวัตรปฏิบัติที่ดีของพระสงฆ์จึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทด้านการเป็นผู้นำทางสังคมและผู้นำทางจิตวิญญาณมีลักษณะที่แสดงออกอย่างชัดเจน ส่วนลักษณะการเป็นเจ้าหน้าที่รัฐคือบทบาทใหม่ของพระสงฆ์ แต่จะเป็นพระสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการขึ้นไป ซึ่งจะมาตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งถือเป็นกฎหมายของพระสงฆ์โดยได้รับการรับรองจากรัฐ โดยที่รัฐได้ให้การสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆของพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การจัดงบประมาณสนับสนุน หรือแม้แต่การให้สิทธิบางประการ เช่น ถวายให้เงินนิตยภัต เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2514). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กีรติ ศรีวิเชียร. (2527). *อดีต ปัจจุบันและอนาคตแห่งบทบาทของของวัดไทยในการแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา.
- พระครูกิตติวราณวัตร, (2561). บทบาทพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทย. *วารสารมหาจุฬานาค* *รทรรคนัน*, 5(3), 465-487.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505-2561. (2561). สืบค้น 20 ธันวาคม 2565, จาก <https://ssc.onab.go.th/th/content/category/detail/id/7/iid/6576>
- พินิจ ลาภานนท์. (2529). *บทบาทไทยกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทยาการพิมพ์.
- มงคลชัย สมศรี. (2560). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในจังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รัชนีกร เศรษฐ์. (2528). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

